

15-Aprel, 2026-yil

SINFDAN TASHQARI TA’LIMNI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISHNING PEDAGOGIK MUAMMOLARI

Mamatkodirov Maxammadali Mamatisakovich

Farg‘ona davlat universiteti

Annotatsiya. *Maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida sinfdan tashqari faoliyatni raqamlashtirish jarayonida yuzaga kelayotgan asosiy metodik muammo — raqamli infratuzilma va vositalarning mavjudligi bilan ularni pedagogik maqsadga muvofiq qo‘llash o‘rtasidagi tafovut tahlil qilinadi. Sinfdan tashqari mashg‘ulotlarning tarbiyaviy, rivojlantiruvchi va ijtimoiy funksiyalari raqamli texnologiyalarning individuallashtirish, hamkorlik, ochiqlik va interaktivlik imkoniyatlari bilan uyg‘unlashtiriladi. Integratsiyaning maqsadli, infratuzilmaviy, metodik va kompetensiyaviy shartlari tizimlashtiriladi.*

Kalit so‘zlar. *sinfdan tashqari ta’lim, raqamli transformatsiya, raqamli texnologiya, pedagogik maqsad, raqamli savodxonlik, integratsiya, individual ta’lim.*

Bugungi maktabda raqamlashtirish ko‘pincha qurilma, internet, platforma yoki elektron resursning mavjudligi bilan o‘lchanadi. Biroq texnik ta’minotning o‘zi o‘quvchining mustaqil fikrlashi, ijodiy faolligi yoki ijtimoiy hamkorligini avtomatik ravishda rivojlantirmaydi. Shu sababli sinfdan tashqari ta’limni raqamli transformatsiya qilishdagi dolzarb muammo texnologiyani ko‘paytirish emas, uning pedagogik vazifasini aniq belgilashdan iborat. Ayniqsa, erkin tanlov, qiziqish va tashabbusga tayanuvchi sinfdan tashqari faoliyatda raqamli vosita o‘quvchini passiv axborot iste’molchisiga emas, faol ishtirokchiga aylantirishi zarur.

Sinfdan tashqari mashg‘ulotlar darsda olingan bilimni kengaytirish bilan birga o‘quvchining qiziqishi, muloqoti, mustaqil izlanishi va amaliy faoliyatini rivojlantirish uchun alohida pedagogik makondir. Raqamli muhit ushbu makonning vaqt va joy chegaralarini kengaytiradi: o‘quvchi materialga qayta murojaat qilishi, guruhli loyiha ustida masofadan ishlashi, natijani multimedia shaklida taqdim etishi mumkin. Shu bilan birga, raqamlashtirishning samarasi vositaning o‘zidan emas, uning mashg‘ulot maqsadi va o‘quvchi faoliyatiga qanchalik moslashtirilganidan kelib chiqadi.

Ta’limni raqamlashtirish jarayonida o‘qituvchining vazifasi ham o‘zgaradi. U tayyor axborotni uzatuvchi subyektdan o‘quv faoliyatini loyihalovchi, raqamli resursni tanlovchi, hamkorlikni boshqaruvchi va natijani tahlil qiluvchi pedagogga aylanadi. Demak, sinfdan tashqari faoliyatning raqamli shaklga o‘tishi o‘qituvchining faqat texnik savodxonligini emas, texnologik imkoniyatni pedagogik vazifaga aylantira olish kompetensiyasini ham talab etadi.

Raqamli texnologiyalarning ta’limdagi ahamiyati bir nechta o‘zaro bog‘liq xususiyatlarda namoyon bo‘ladi. Birinchidan, o‘qitishni individuallashtirish imkoniyati yaratiladi: o‘quvchi topshiriqni o‘z sur‘ati, tayyorgarligi va qiziqishiga mos ravishda bajarishi mumkin. Ikkinchidan, interaktivlik kuchayadi; multimedia, virtual muloqot va

15-Aprel, 2026-yil

raqamli topshiriqlar o‘quvchini faol harakatga undaydi. Uchinchidan, hamkorlik uchun yangi muhit paydo bo‘ladi: guruh a‘zolari bir joyda bo‘lmagan holda ham umumiy loyiha, hujjat yoki ijodiy mahsulot ustida ishlashi mumkin. To‘rtinchidan, ta’lim resurslariga kirishning vaqt va hududiy chegaralari qisqaradi.

Biroq aynan shu imkoniyatlar metodik boshqaruvsiz qarama-qarshi natija berishi mumkin. Cheksiz axborot o‘quvchini asosiy maqsaddan chalg‘itishi, platformalarning ko‘pligi faoliyatni parchalashi, tayyor raqamli materialga ortiqcha tayanish esa mustaqil fikrlashni susaytirishi mumkin. Shu bois sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda texnologiyaning funksiyasi oldindan belgilanib, u pedagogik faoliyatning muayyan elementi bilan bog‘lanishi kerak.

Raqamli vositani tanlashda uning nomi yoki ommabopligi emas, qanday pedagogik natijani qo‘llab-quvvatlashi asosiy mezon bo‘lishi kerak. Masalan, hamkorlikni rivojlantirish maqsadida faqat material joylashtiriladigan resursdan foydalanish yetarli emas; o‘quvchilar o‘zaro fikr almashishi, umumiy mahsulot yaratishi va bir-birining natijasiga munosabat bildirishi mumkin bo‘lgan faoliyat mexanizmi zarur. Individual rivojlanishda esa topshiriq murakkabligi, bajarish sur‘ati va teskari aloqa o‘quvchining ehtiyojiga moslashtirilishi lozim.

Shunday qilib, sinfdan tashqari ta’limni raqamlashtirish “an’anaviy mashg‘ulot + elektron vosita” formulasi bilan cheklanmaydi. U mazmun, faoliyat, muloqot va baholashning raqamli muhit imkoniyatlariga mos qayta tashkil etilishini talab qiladi. Aynan shu holat raqamli transformatsiyani oddiy texnik yangilanishdan pedagogik yangilanish darajasiga olib chiqadi.

Sinfdan tashqari ishlarni raqamli texnologiyalar bilan integratsiyalash tizimli shartlarni talab qiladi. Birinchi shart — raqamli infratuzilmaning mavjudligi: qurilmalar, barqaror internet, ma’lumotlar tarmog‘i, dasturiy mahsulot va ta’limiy xizmatlardan foydalanish imkoniyati. Ammo infratuzilma pedagogik jarayonning maqsadi emas. U maktab hal qilayotgan tashkiliy, uslubiy va tarbiyaviy vazifalarga xizmat qilgandagina ta’limiy qiymat kasb etadi.

Ikkinchi shart — mavjud raqamli infratuzilmadan samarali foydalanishdir. Bir xil texnik imkoniyatga ega maktablarda natija turlicha bo‘lishi mumkin, chunki farq ko‘pincha vositani qanday metodik yechimga biriktirishda namoyon bo‘ladi. Sinfdan tashqari faoliyat uchun bu ayniqsa muhim: to‘garak, loyiha, musobaqa, ijodiy topshiriq yoki mustaqil izlanishning har biri turli raqamli ssenariyni talab qiladi. Shu sababli raqamli resursni mashg‘ulotning shakli, mazmuni va kutilayotgan natijasidan ajratib tanlash metodik jihatdan samarasizdir.

Uchinchii shart — ta’lim jarayoni ishtirokchilarining raqamli savodxonligi va o‘qituvchining uzluksiz kasbiy rivojlanishidir. O‘qituvchi raqamli vositani ishga tushira olishi bilan cheklanmasdan, uning didaktik imkoniyati, cheklovi va o‘quvchi faoliyatiga ta’sirini baholay olishi kerak. O‘quvchi esa raqamli muhitda axborotni topish, tanlash, qayta ishlash, muloqot qilish va o‘z faoliyatini boshqarish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi zarur.

15-Aprel, 2026-yil

Shunda texnologiya tashqi yordamchi vositadan o‘quv faoliyatining mazmunli komponentiga aylanadi.

To‘rtinchi shart — boshqaruvning moslashuvchanligi. Raqamli transformatsiya yangi vositani sotib olish bilan tugamaydi; maktabning ish jarayonlari, pedagoglar o‘rtasidagi hamkorlik, maqsadlarni kelishish, natijalarni tahlil qilish va o‘zgarishga javob berish mexanizmlari ham takomillashishi kerak. Bunda sinfdan tashqari faoliyat maktabning umumiy ta’lim strategiyasidan ajralgan epizodik tadbir emas, o‘quvchining rivojlanish trayektoriyasini davom ettiruvchi tizimli jarayon sifatida qaraladi.

Beshinchi shart — normativ va metodik ta’minotning raqamli amaliyot bilan birga rivojlanishidir. Texnologiya tez yangilanadigan sharoitda faqat qat’iy vositalar ro‘yxatini belgilash yetarli emas. Muhimi, pedagogik maqsadga muvofiqlik, xavfsizlik, o‘quvchining yosh xususiyatlari, ta’limiy qiymat, ochiqlik va natijadorlik kabi barqaror mezonlarni shakllantirishdir. Bunday mezonlar yangi platforma yoki vosita paydo bo‘lganda ham o‘qituvchiga asosli tanlov qilish imkonini beradi.

Mazkur shartlar o‘rtasidagi bog‘lanish quyidagi mantiqni yuzaga keltiradi: infratuzilma → raqamli savodxonlik → pedagogik maqsad → metodik integratsiya → o‘quvchi faoliyati → teskari aloqa → takomillashtirish. Zanjirning biror bo‘g‘ini e’tibordan chetda qolsa, raqamlashtirish tashqi ko‘rinishdagi yangilik bo‘lib qolishi mumkin. Shu sababli muammoning yechimi alohida platformani tanlashdan ko‘ra integratsiyaning pedagogik tizimini yaratishga bog‘liq.

Tahlil asosida sinfdan tashqari ta’limni raqamli transformatsiya qilish uchun “maqsadli integratsiya” tamoyilini asosiy metodik yo‘nalish sifatida ajratish mumkin. Uning mohiyati shundaki, raqamli vosita mashg‘ulotga avvaldan mavjud bo‘lgani uchun emas, o‘quvchi faoliyatida aniq pedagogik funksiyani bajarishi uchun kiritiladi. Bu funksiyalar axborot bilan ishlash, mustaqil izlanish, ijodiy mahsulot yaratish, hamkorlik, individual rivojlanish yoki refleksiyaning qo‘llab-quvvatlashdan iborat bo‘lishi mumkin.

Mazkur tamoyil o‘qituvchining qaror qabul qilish ketma-ketligini ham o‘zgartiradi. Avvalo sinfdan tashqari mashg‘ulotning tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadi belgilanadi; keyin o‘quvchilarning qiziqishi, tayyorgarligi va mavjud sharoit tahlil qilinadi; shundan so‘ng faoliyat shakli hamda unga xizmat qiladigan raqamli imkoniyat tanlanadi. Yakunda o‘quvchining ishtiroki, yaratilgan mahsulot, hamkorlik sifati va mustaqil faoliyatidagi o‘zgarishlar tahlil qilinadi. Natija kutilgan darajada bo‘lmasa, vositani emas, butun pedagogik ssenariyni qayta ko‘rib chiqish zarur.

Bunday yondashuv sinfdan tashqari ta’limning tabiiy ustunligi — erkinlik va qiziqishga asoslanganlikni saqlab qoladi. Raqamli muhit o‘quvchiga bir xil topshiriqni majburiy takrorlash uchun emas, o‘z qiziqishiga mos yo‘nalishni tanlash, turli manbalarni solishtirish, tengdoshlari bilan hamkorlik qilish va shaxsiy natijasini yaratish uchun xizmat qiladi. Natijada texnologik yangilanish o‘quvchining faol subyekt sifatidagi pozitsiyasini kuchaytiruvchi pedagogik yangilanishga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, umumta’lim maktablarida sinfdan tashqari faoliyatni raqamlashtirishning asosiy muammosi texnologik vositalarning yetishmasligi bilangina

15-Aprel, 2026-yil

izohlanmaydi. Muhim masala — mavjud raqamli imkoniyatlarni sinfdan tashqari ta’limning tarbiyaviy, rivojlantiruvchi va ijtimoiy vazifalari bilan mazmunan integratsiyalashdir. Buning uchun infratuzilma, raqamli savodxonlik, pedagogik maqsad, metodik yechim va moslashuvchan boshqaruv yagona tizimda ishlashi lozim. Shundagina raqamli texnologiya mashg‘ulotning tashqi atributi emas, o‘quvchining mustaqil, ijodiy va hamkorlikdagi faoliyatini rivojlantiruvchi pedagogik resurs vazifasini bajaradi.

ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi “2022–2026-yillarda xalq ta’limini rivojlantirish bo‘yicha milliy dasturni tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-134-son Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6079-son Farmoni.
3. Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы; перспективы использования. – М.: Школа-Пресс, 1994. – 205 с.
4. Апатова Н.В. Информационные технологии в школьном образовании. – М.: Педагогика, 1994. – 228 с.